

דף שבועי

בס"ד

פרשת וארא, תשפ"ה, מספר 1603

ומה עם הנתונים תחת הבניין יצחק קראוס

עם ישראל ייגאל?! שאלתו-זעקתו הייתה על העבר: "למה הרעתה?" – מדוע בדרך זו? ועל כך לא ניתן לו מענה.

להבנת הנושא נעיין בשאלתו של משה לעומקה. המדרש מעיד על עוצמת השאלה, וחושף לנו את הנעשה "מאחורי הקלעים".

וכי מה היה לו להרהר אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא... על דבר זה ביקשה מידת הדין לפגוע במשה. הדא הוא דכתיב: "וידבר א-להים אל משה", ולפי שנסתכל הקדוש ברוך הוא שבשביל צער ישראל דיבר כן, חזר ונהג בו מידת רחמים, הדא הוא דכתיב: [ויאמר אליו] "אני ה'" (שמות רבה ו, א).

רבי ישמעאל ורבי עקיבא נחלקו בשאלה, על מה ביקשה מידת הדין לפגוע במשה? משה טען כלפי רבש"ע "והצל לא הצלת את עמך", והמדרש מבאר: מהו: והצל לא הצלת? ר' ישמעאל אומר: והצל לא הצלת ודאי. ר' עקיבא אומר: יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מאי איכפת לך באותם הנתונים תחת הבניין? (שמות רבה ה, כב).

אליבא דרבי עקיבא, משה ידע שהקב"ה עתיד להצילם, אבל כוונת טענתו "למה הרעתה" הייתה, מדוע הדרך לגאולה רצופה בקורבנות של המתים במיתות משונות, כמו אותם תינוקות שהפכו לאבני בניין, כשבני ישראל לא עמדו במכסת הכנת הלבנים. אנו מודעים לעוצמתה של שאלה זו בימים אלו שעם ישראל מקריב את בניו ובנותיו למען המולדת, והחטופים מצויים תחת הבניינים במחילות עזה (בתקווה שעד פרסום המאמר הם בעז"ה ישוחררו).

המענה למשה הוא, שהקב"ה בחר בדרך זו כי יש סדר בהנהגה הא-להית, ומסר קשה זה מצוי בפסוק הראשון בפרשה: "וידבר א-להים אל משה ויאמר אליו אני ה'". אמונת הייחוד מורכבת ממידת הדין וממידת הרחמים המסומלות בשני שמותיו של הקב"ה: שם אלוהות ושם אדנות. נמצא, שהפסוק שהגדרנו אותו לעיל כחסר פשר, כביכול, מלמד אותנו שני עקרונות: א. יש זהות בין המידות, ואין ח"ו שתי רשויות. ב. יש סדר בבריאה, ומידת הדין קודמת למידת הרחמים, כפי שאנו מוצאים בראשית מעשה הבריאה, בפרקים א וב' בספר בראשית.

מוטיב שמותיו של הקב"ה עמד במוקד ההתגלות הראשונה של ה' למשה בסנה, וזו הייתה שאלתו של משה:

ויאמר משה אל הא-להים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת לי להם א-להי אבותיכם שלחני אליכם, ואמרו לי מה שמו מה אמר אליהם (שם ג:ג).

תארו לעצמכם שאתם מקבלים בכל שבת קונטרס (חוברת) ובה רק פרשת השבוע הנוכחית, ובסופה כתוב "המשך יבוא". תרחיש היפותטי זה היה מותר את כולם במתח, מצפים בקוצר רוח לפרק הבא. גישה כזו הייתה משנה את הבנתנו ומעורבותנו בתורה. במקום להכיר את הסיפור כולו מגיל צעיר, כל שבוע היה מביא התפתחויות חדשות, ומשאיר אותנו להרהר ולדון בתוצאות האפשריות של האירועים. נראה לי שהמעבר בין פרשות, שהיה בו כדי לעורר את המתח הגדול ביותר, הוא המעבר בין פרשת שמות לפרשתנו, וכן המעבר בין פרשת מקץ לפרשת ויגש.

פרשת שמות, שבה התוועדנו לראשונה למשה רבנו ע"ה, היחיד בברואים שתקשר עם בורא עולם באספקלריא מאירה, מסתיימת בזעקה כואבת הפורצת ממשה: "למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני?" (שם' ה:כב). והוא מוסיף, שמאז שהתערב הקב"ה בשעבוד פרעה "הצל לא הצלת את עמך" ורק "הרע לעם הזה" (שם:כג). המענה לזעקה רדיקלית זו מצוי בפסוק האחרון בפרשה; קביעה ודאית ללא ספקות: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה פי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו" (שם' ו:א). והקורא התמים עומד תמה, כיצד ניתן להיחלץ מן המצב הנורא? וההמשך בשבוע הבא...

אחר שבוע של תהיות ממתנינים למהפך. והנה, פרשתנו פותחת בפסוק חסר פשר: "וידבר א-להים אל משה ויאמר אליו אני ה'" (שם' ו:ב). אף שם הפרשה נלקח מהפסוק השני: "וארא אל-אברהם אל-יצחק ואל-יעקב"... ובהמשך מתואר תהליך הגאולה של עם ישראל. זהו תהליך של ארבעה שלבים, כפי שהובטח לאבות, והוא מבוטא בארבע לשונות של גאולה: "והוצאתי", "והצלת", "וגאלתי", "ולקחתי". בפסוקים אלה יש הבטחה לעתיד מזהיר של עם ישראל בארץ ישראל, אך לא נראה בהם המהפך המובטח: "עתה תראה".

רבי שניאור זלמן מליאדי, האדמו"ר הזקן מייסד חסידות חב"ד ובעל ה"תניא" (שהשבוע, בכ"ד בטבת חל יום הסתלקותו) מקשה קושיה שלכאורה אינה מתאימה לחסיד, אלא לחוקר: מהי תשובת ה' למשה? הלא משה לא שאל מה יהיה? הוא ידע שבבוא הזמן,

* הרב פרופ' יצחק קראוס, המכון הגבוה לתורה והמדרשה, אוניברסיטת בר-אילן.

אדנות, אין הם מביעים רק את השם ואת ההנהגה שלו, אלא זוהי קריאה של שם הוי', באופן שבו שם הוי' – רחמים, נקרא ומתגלה באמצעות האותיות של שם א'ד'נ'י'.

מהי התוספת שמוסיף רש"י "וכן דוד הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך לדר ודר" (תה' קלה:ג)? האדמו"ר אומר שהפסוק בתהלים הוא הוכחה להסברו של רש"י על "העלמת" שם הוי' המסמל את מידת הרחמים. "ה' שמך לעולם" – מידת הרחמים מצויה בעולם, אולם בפועל היות שאין אנו מבטאים את שם הוי' אלא כשם "אדנות", אזי "זכרך לדר ודר" – אנו מזכירים וזוכרים שמידת הרחמים קיימת בהעלם.

וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרָאוּ

משה קיבל תשובה "טכנית" שזהו סדר ההנהגה הא-לוהית, ושאלת "למה הרעתה" עדיין מהדהדת. לאחר הכפרה על חטא העגל, ברגע של גילוי לב עם הקב"ה, פנה משה לקב"ה ואמר לו: "ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך" (שמ' לג:ג). ברגע נשגב של "נשיאת חן" הדדי עם הקב"ה, משה ביקש להבין את דרך הנהגתו של הקב"ה, ובלשון המדרש: "מלמד שביקש משה לראות מפני מה צדיק ורע לו" (מדרש אגדה [בבב] שמות פרק לג).

המענה של הקב"ה למשה הוא עניין עמוק, ואכמ"ל. אציין רק את מוטיב ראייית הפנים והאחור, "כי לא יראני האדם וחי" (שמ' לג:כ). אדם אינו יכול לראות ראייית פנים, אבל משה, ברגע מיוחד של "הנהגה" מקום אתי ונצבתי על הצור" (שם) התעלה לדרגה גבוהה של: "וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרָאוּ" (שם:כג). רש"י הירש מדייק בפירושו את הרגע הזה של "הנהגה" מקום אתי": "ליד ה', ומכאן, מנקודת מבטו של ה' יביט וישכיל... ליד תמצא את נקודת העמדה שממנה תחזה ותראה" (רש"י הירש, שם).

לדבריו, כשאנו נמצאים בתוך אירוע היסטורי, אנו רואים רק חלק קטן מהתמונה הגדולה. רק מנקודת מבט גבוהה – "מקום אתי" – ניתן להבין את המהלך השלם. האדם מסוגל לראות רק את "עקבותי" במעשי הנהגתי" (שם), ולא את התוכנית הא-לוהית במלואה בזמן התרחשותה.

בשנה וחצי האחרונות, אנו מצויים באירועים היסטוריים כבירים, ודברי מרע"ה מהדהדים בעוצמה. כולנו זועקים "ומה עם הנתונים תחת הבניין", החטופים המצויים תחת בנייני עזה. חסרה לנו נקודת התצפית של "הנהגה מקום אתי". יהי רצון שנזכה לראות את שיבת החטופים בקרוב ונגיע לנקודת התצפית של "הנהגה מקום אתי" ונראה את כלל התוכנית הא-לוהית מתוך מידת הרחמים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

מה פשר שאלה זו? וכי משה אינו יודע את שמו של הקב"ה, וכן, מהי הסיבה שהוא משליך זאת על עם ישראל?

האדמו"ר מליובאוויטש, הרב מנחם מנדל שניאורסון, מבאר שאלה זו ב"ליקוטי שיחות" שלו:

אלקי אבותיכם שלחני אליכם, הרי בודאי ישאלו ואמרו לי מה שמו, בני ישראל יטענו מיד איזה מין "שם" ואיזו הנהגה היא זאת, המאפשרת מצב של גלות כה מרה במשך שנים רבות, ורק לאחר שאלפים רבים של ילדים יהודים נשחטו, ר"ל, אומרים להם "צעקתם שמעתי... וארד להצילו"? ומשה מוסיף ומדגיש שגם אצלו זוהי שאלה-זעקה, "מה אמר אלהים"? (לקו"ש, תרגום לעברית, חכ"ו, עמ' 27, ההדגשה במקור).

תשובתו של הקב"ה למשה כוללת שני חלקים:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהִים אֵל מֹשֶׁה אֲשֶׁר אָהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲהִיָּה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם. וַיֹּאמֶר עוֹד אֲלֵהִים אֵל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דָּר (שמ' ג:יד-טו).

בפרשנותו לדברי רש"י, האדמו"ר מליובאוויטש מעניק משמעות מחודשת למענה הכפול של הקב"ה. על תשובת ה' הראשונה אומר רש"י: "אֲהִיָּה אֲשֶׁר אָהִיָּה" – אהיה עימם בצרה זאת (כ)אשר אהיה עימם בשעבוד שאר מלכות". ומדוע זקוקים ל"וַיֹּאמֶר עוֹד אֲלֵהִים"? האדמו"ר מבאר, על פי דברי רש"י "זה שמי לעלם – חסר ו"ו לומר, העלימהו שלא יקרא ככתבו (שמ"ו ג, ט).

אומנם, בתשובתו "אהיה אשר אהיה" השיב הקב"ה לטענתם העיקרית של ישראל, שלא יחשבו שהוא אינו חש ח"ו בסבלם בגלות. אך בכל זאת דרוש הסבר נוסף: כיצד "מסתדרים" שני עניינים אלו, שהקב"ה נמצא עם בני ישראל "בצרה", באופן של "לו צר", ויחד עם זאת הוא מאפשר את קיום הצרה? על כך נוספה האמירה: "וַיֹּאמֶר עוֹד אֲלֵהִים אֵל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם, זֶה שְׁמִי לְעֹלָם" – "חסר ו"ו... העלימהו שלא יקרא ככתבו" (שם, עמ' 28).

ומה פשר "העלמה" זו? האדמו"ר מבאר שהפסוק מקדים את שם הוי': "ה' אלוקי אבותיכם שלחני אליכם", ושם הוי' הוא מידת הרחמים, והוא שרוי עם ישראל בצרת גלותם. אולם –

קושי השעבוד של הגלות אינו מתאפשר משום שבזמן הגלות אין קיימים ח"ו רחמיו של הקדוש ברוך הוא, אלא משום שהרחמים הם בהעלם – העלימהו (בו"ו החסירה) (שם, שם).

אך האדמו"ר מקשה מייד: "אם הרחמים הם בהעלם מהי התועלת בכך ש'אהיה עמם בצרה'?" ואומר שעל שאלה זו רש"י עונה: "וזה זכרי" – למדו היאך נקרא, וכן דוד הוא אומר: "ה' שמך לעולם ה' זכרך לדר ודר" (תה' קלה:ג). מהי המשמעות הטמונה בהעלמת הרחמים בכתוב החסר? בנוסף, בשם אדנות יש הבדל בין הכתיב לקרי. הגמרא במסכת קידושין (עא ע"א) מבארת "נכתב אני ביר"ד ה"י ונקרא אני באל"ף דלת"; חלוקה בין שם הוי' לשם אדנות. האדמו"ר מבאר עפ"י רש"י:

על כך ממשיך הפסוק ואומר: "וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דָּר" –

"למדו היאך נקרא"; אומנם שם הוי' הוא באופן של "העלימהו", אך ישנו ונקרא ה"זכרי" של הוי'; ישראל זוכרים ומזכירים ומגלים זאת. אלא שהקריאה של שם הוי' היא באותיות א'ד'נ'י', כלומר, כאשר ישראל אומרים את שם